

จากต้นไม้ถึงคุณภาพชีวิตของมนุษย์

โดย

ระพี สาคริก

"บนเส้นทางอันร่มเย็นด้วยเงาไม้ คือวิถีทางที่ให้ความสงบสุขแก่ชีวิตมนุษย์แต่ละคน" คตินี้น่าจะใช้ได้สำหรับบุคคลผู้มีสายตาคอนแวมใส สามารถมองเห็นภาพความจริงของชีวิตอย่างสมบูรณ์พร้อมทั้งของต้นไม้และตนเองซึ่งเชื่อมโยงถึงกันได้อย่างชัดเจน แต่หากบุคคลใดมีสายตาคำฟ้าหรือตาบอด แม้ผู้ที่สวมแว่นลอกตาตัวเองเอาไว้ คงไม่อาจมองเห็นภาพความจริงซึ่งสมบูรณ์ครบถ้วนทุกด้าน อันยังความร่มเย็นให้แก่ชีวิตคนได้ การณ์จะหวังให้คนลักษณะดังกล่าวช่วยปลูกและพัฒนาต้นไม้ รวมถึงช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อย่างได้ผลจริงจังจึงเป็นไปได้ยาก

ความร่มรื่นจากเงาไม้ที่ช่วยให้รู้สึกได้ถึงความรัก เป็นเป็นสุขในวัฏจักรชีวิตและสนองประโยชน์อย่างแท้จริงเป็นอย่างไร บุคคลเป็นจำนวนไม่น้อยได้สะท้อนภาพให้ปรากฏเห็นได้ คั่นชัดว่า ไม่อาจหยั่งรู้ถึงหน้าที่ซึ่งคนพึงปฏิบัติต่อต้นไม้ด้วยจิตสำนึกรับผิดชอบอย่างแท้จริง จึงยอมไม่อาจหยั่งรู้ถึงหน้าที่อันพึงมีต่อเพื่อนมนุษย์เป็นสังขารด้วย"

มนุษย์แต่ละชีวิตที่เพิกเฉยหาใช่มีเพียงเนื้อหนังมังสาซึ่งเป็นรูปวัตถุ และหากมองด้วยภาพรวมก็หาใช่มีเพียงร่างกายอันเป็นสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แต่ทุกรูปทุกนามยังมีจิตใจและพลังสมองที่สามารถคิดอ่านมุ่งสู่ทิศทาง สร้างสรรค์หรือทำลายสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ การสร้างคนให้มีคุณภาพจึงควรถือว่าเป็นบุญแดงคอกสำคัญขั้นพื้นฐาน เพื่อหวังนำสู่การสร้างสรรค์ทุกสิ่งทุกอย่างตามหลักความจริงที่ว่า "หากคนมีคุณภาพสูง ผลที่เกิดจากความคิดและการปฏิบัติของคนย่อมมีคุณภาพสูง อีกทั้งจะไม่ปรากฏออกมาในลักษณะที่ส่งผลทำลายความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นด้วย"

อนึ่ง ประโยชน์ซึ่งมนุษย์ได้รับจากต้นไม้คงไม่ใช่เพียง"ปัจจัยสี่"อันเป็นด้านรูปวัตถุเท่านั้น หากจิตใจที่ได้รับจากการมีโอกาสสัมผัสไม่ว่าจะเป็นภาพลักษณะซึ่งเห็นได้อย่างรวม ๆ จากต้นไม้แต่ละต้นและแต่ละพันธุ์ รวมถึงภาพลักษณ์ของระบบนิเวศที่สะท้อนออกมาปรากฏให้เห็นเป็นภาพภูมิประเทศซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น โดยที่ชีวิตคนเป็นชุมชนอยู่บนพื้นฐานร่วมกัน ย่อมมีเหตุมีผลกำหนดผลถึงความรับผิดชอบปรากฏเป็นเงื่อนไขอยู่ในรากฐานจิตใจเป็นสังขาร

การสร้างคนให้พัฒนาขึ้นมาจากรากฐานจริงของตนเองเพื่อหวังคุณสมบัติอย่างครบถ้วน จึงหาใช่เน้นความเจริญแต่เพียงในด้านร่างกายที่ควบคู่ไปกับวัย และก็หาใช่เพียงความเจริญด้วยความรู้บนพื้นฐานด้านรูปวัตถุซึ่งโดยสังขารเป็นสิ่งได้จากตำราและจากห้องเรียนรวมถึงจากครูที่สอนอยู่ในชั้นเรียนโดยตรง หากจำเป็นต้องเจริญด้วยรากฐานความคิดโดยถือเอาอิสรภาพภายในจิตใจเป็นคุณสมบัติ ดังเช่นที่เรียกกันว่า"เป็นบุคคลผู้เจริญด้วยคุณธรรม" ให้สอดคล้องกันกับหลักการซึ่งธรรมชาติได้กำหนดไว้เนื่องจากมนุษย์จำเป็นต้องดำรงอยู่ร่วมกัน และไม่เพียงเท่านั้น "มนุษย์แต่ละคนที่เกิดมาต่างก็ปรารถนาความสุข จึงควรเป็นความสุขที่ไม่ทำให้เพื่อนมนุษย์และชีวิตอื่น ๆ รวมถึงต้นไม้ต้องได้รับความเดือดร้อนด้วย"

คงขออนุญาตกล่าวย้าว่า"ไม่ว่าชีวิตบุคคลใดจะอยู่ในสภาพอย่างไร แต่ละคนย่อมอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติร่วมกันอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้" ดังนั้นจึงน่าจะถือว่าทุกคนมีหน้าที่ให้ความสนใจเรียนรู้, ความจริง และทำความเข้าใจถึงหลักการและวิถีปฏิบัติต่อกันเพื่อการพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างมีเหตุมีผล ไม่ว่าจะระหว่างคนกับคนซึ่งถือเป็นสิ่งแวดล้อมแก่กันและกันขั้นพื้นฐาน รวมถึงต้นไม้และสิ่งอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่บนพื้นฐานธรรมชาติของสังคมอย่างสาทรณะถึงกันหมด ไม่ว่าจะเริ่มต้นมองจากจุดใด

ภายในกระแสการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานธรรมชาติ คนกับต้นไม้มีการอยู่ร่วมกันและพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็น สัจธรรมมาโดยตลอด ดังนั้นเพื่อความมั่นคงในการดำรงอยู่อีกทั้งมุ่งหวังสืบหอคเชื้อสายของทั้งสองฝ่าย ฝ่ายใด- ฝ่ายหนึ่งจะทอดทิ้งอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อเอาตัวรอดคงไม่น่าจะเป็นไปได้ แม้คนในระคับซึ่งถืออำนาจเหนือกว่าก็ไม่ควรใช้ โอกาสนำเอาอำนาจมาบีบบังคับไม่ให้คนที่ยืนอยู่ในด้านที่ด้อยกว่ามีโอกาสสัมผัสกับต้นไม้ซึ่งแต่ละคนก็ควรมีความรักและ ผูกพันปรากฏอยู่ในรากฐานจิตใจ

ภายในรากฐานจิตใจอันเป็นธรรมชาติของแต่ละคน ต่างก็มีเหตุซึ่งมีโอกาสกำหนดพฤติกรรมที่ส่งผลกระทบต่อคนอื่นและสิ่งอื่นซึ่งอยู่ร่วมโลกเป็นสัจธรรม ดังนั้นบุคคลใดหวังจะได้รับประโยชน์จากผู้อื่นแม้จากต้นไม้ ตัว- เองจำเป็นต้องตระหนักได้เข้าใจได้ชัดเจนถึงคุณค่าอันแท้จริงของบุคคลนั้นสิ่งนั้นแม้ต้นไม้เสียก่อน โดยเฉพาะ- อย่างยิ่งหากมุ่งมองที่ต้นไม้ ควรเข้าใจว่า "ธรรมชาติได้ให้ทั้งคนและต้นไม้มาเป็นมิตรร่วมโลก โดยมุ่งที่คนก่อนอื่น ว่าได้รับโอกาสให้มิวิวัฒนาการบนพื้นฐานตนเองมาไกลกว่าต้นไม้ จึงควรเป็นฝ่ายที่แสดงความรับผิดชอบต่อต้นไม้- อย่างเต็มที่"

ในเมื่อสัจธรรมอันเป็นภาพรวมของแต่ละคนเชื่อว่าจะมีเพียงร่างกายและชีวิตหากยังมีจิตใจและความคิดเป็น เป็นสิ่งมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมให้ปรากฏออกมาสู่ทิศทางใดก็ได้ หากมองเห็นประโยชน์จากต้นไม้แต่เพียงในด้านรูป- วัตถุ โดยที่ด้านดังกล่าวสามารถเห็นได้ง่ายจนแทบไม่ต้องคิดหรืออาจเป็นเพราะคิดได้ไม่ถึง คนมีนิสัยเช่นนั้นย่อมถือ- สัจธรรมที่มุ่งเบียดเบียนต้นไม้เป็นธรรมดา

ซึ่งจริง ๆ แล้ว ต้นไม้ได้รับมอบหน้าที่สำคัญจากธรรมชาติมาประการหนึ่งคือ "ปลูกฝังและทำหน้าที่รุกรากฐาน จิตใจมนุษย์ให้เจริญงอกงาม อีกทั้งยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาคุณธรรมจากรากฐานจิตใจมนุษย์ให้เจริญเติบโตขึ้นมา บนพื้นฐานคุณธรรมที่แท้จริง นอกเหนือไปจากการให้ปัจจัยสี่" และสิ่งซึ่งต้นไม้ให้แก่จิตใจนี้เอง ที่เป็นกระแสสวนกลับ- มาเสริมสร้างรากฐานความรู้สึกลึกให้มีการอนุรักษ์ต้นไม้และสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นในจิตใจได้สำนึกเป็นวัฏจักร

อนึ่ง หากพิจารณาที่มนุษย์จะพบว่า ทุกวันนั้นคุณธรรมชาตึระหว่างประโยชน์ในด้านวัตถุกับด้านจิตใจซึ่งต้นไม้ มอบให้แก่ชีวิตแต่ละคน ได้สะท้อนแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปเน้นหนักอยู่ที่ด้านวัตถุอย่างเห็นได้ชัดเจนนยิ่งขึ้น ถึงกับมีการ บรรารณออกมาเสมือนสารภาพความจริงอย่างเป็นธรรมชาติว่า "จะปลูกต้นไม้อะไรก็ต้องเพื่อปากท้องเสียก่อน" หรือ "ต้องอิ่มท้องเสียก่อนจึงค่อยแสวงหาความอิ่มใจ" ซึ่งเป็นการสะท้อนภาพภาวะแยกส่วนระหว่างจิตใจกับร่างกาย ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้วทั้งสองส่วนเป็นสิ่งผสมกลมกลืนกันอยู่ในชีวิตแต่ละคนอย่างไม้อาจแยกออกจากกันได้ เราจึง กล่าวอย่างมั่นใจได้ว่า คนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ต้องประสบกับภาวะสูญเสียวิถีทาง ที่พินำตนเองไปสู่การหยั่งรู้ สัจธรรมได้อย่างลึกซึ้ง

อันที่จริงแล้วสิ่งซึ่งคนทั้งหลายกำลังคิดว่าตนได้รับประโยชน์จากต้นไม้ หากมองได้ลึกซึ้งพอสมควรกลับพบว่า- คนกำลังมุ่งวิถีทางสู่การสูญเสียประโยชน์สุขที่แท้จริงจากต้นไม้ยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากขาดการหยั่งรู้- ถึงความจริงในตัวเอง ซึ่งถือเป็นกฎแจกดอกสำคัญที่สุดอันพินำสู่การหยั่งรู้ถึงทุกชีวิตและทุกสิ่งอย่างถึงรากฐาน

แม้มีบางคนกล่าวอ้างว่า "อาหารซึ่งทำหน้าที่รุกรากฐานให้สมบูรณ์พร้อม มีส่วนสนับสนุนความเจริญทางสมอง- และความคิดอย่างสำคัญ" แต่การเจริญเติบโตทางสมองตามธรรมชาติดังกล่าวก็ถือเป็นความเจริญในด้านวัตถุอีก- ลักษณะหนึ่ง หากขาดระบบที่มีเหตุมีผลพัฒนาความเจริญในด้านจิตใจให้สามารถคิดได้ลึกซึ้งจากภูมิปัญญาตัวเอง เสีย- แล้ว บุคคลผู้มีโอกาสเจริญทางสมองเหนือคนอื่น อาจนำเอาโอกาสไปใช้ทำลายผู้อื่นหนักยิ่งขึ้นไปอีกก็ได้ ดังเช่น การพัฒนาความเจริญทางสมองซึ่งตกอยู่ใต้อิทธิพลของบรรยากาศที่ขัดแย้งกันกับเหตุผลบนพื้นฐานธรรมชาติ ย่อมส่ง- ผลให้คนฉกฉวยโอกาสนำสมองไปใช้ทำลายธรรมชาติอย่างเห็นดีเห็นงาม

ดังนั้นขณะที่คิดวางแผนพัฒนาความเจริญทางสมอง จึงจำเป็นต้องกำหนดแนวคิดโครงสร้างและวิธีการซึ่งไม่-

ชัดกับหลักธรรมชาตอันมีบทบาทผสมกลมกลืนกันอยู่ด้วย จึงจะหวังได้ว่าสามารถพัฒนาไปได้อย่างสอดคล้องกันกับแนวทางที่มุ่งสู่ความดีงาม หากใช้ว่าเมื่อเห็นคนชาติศีลธรรมและคุณธรรมก็มุ่งแก้ไขโดยการแยกส่วนโดยนำเอามา กำหนดเป็นวิชาใหม่ และทำการสอนกันในหลักสูตรทำให้เกิดภาวะยึดติดรูปแบบซึ่งมีผลปิดกั้นการเข้าถึงความจริงยิ่งขึ้นไปอีก

อนึ่ง การพัฒนาตามแนวทางซึ่งถือพื้นฐานที่มุ่งสู่ด้านซึ่งมีใช้รูปวัตถุ เราคงไม่อาจกำหนดวิธีการให้ได้ผลเพียงจากการพูดด้วยวาจาหรืออ่านจากหนังสือ ยิ่งอยู่บนพื้นฐานภาวะแยกส่วนซึ่งปรากฏออกมาเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง แม้การไปเฝ้าตายกบฏเขียดชวน แต่ดูเหมือนสิ่งคนนี้จะเน้นหนักกันอยู่ตรงนี้อย่างเด่นชัดมาก ทั้งนี้และทั้งนี้เนื่องจากพฤติกรรมของคนเกิดจากผลการกระทำโดยร่างกายแต่ก็มีจิตใจเป็นตัวกำหนดทั้งรูปแบบและทิศทาง การฝึกอบรมเพื่อหวังให้มีการปรับเปลี่ยนรากฐานจิตใจจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ร่างกายซึ่งถือเป็นสื่อธรรมชาติ ได้มีโอกาสสัมผัสกับบรรยากาศที่เป็นความจริงอย่างอิสระ เพื่อหวังผลสู่การเรียนรู้อย่างเข้าถึงรากฐานจริงด้วย กับอีกด้านหนึ่งซึ่งมีทั้งผู้ใหญ่และผู้เยาว์กว่า ผู้ใหญ่ต้องมีแรงศรัทธาในอุคมาการณซึ่งตนมีอยู่ เพื่อหวังได้แรงศรัทธาจากผู้เยาว์และมีการลงมือปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติ

วิธีการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์แต่ละชีวิต เป็นสิ่งถูกกำหนดโดยกฎอันอยู่ภายใต้วัฏจักรที่เชื่อมโยงจากการเกิดการเจริญวัย โดยที่มุ่งทิศทางไปสู่การเสื่อมสลายในค้ำร่างกายซึ่งเป็นรูปวัตถุ อิทธิพลลักษณะหนึ่งที่มีเหตุมีผลสร้างบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันก็คือ **"บุคคลใดเกิดก่อนย่อมมีโอกาสเรียนรู้ได้ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่า"** การใช้ชีวิตอย่างปราศจากความสนใจในการนำสิ่งซึ่งปรากฏอยู่ในรากฐานตนเองออกปฏิบัติอย่างจริงจัง - เพื่อให้รากฐานการเรียนรู้ซึ่งธรรมชาติให้ไว้ได้รับการพัฒนา จึงควรถือว่าขาดความรับผิดชอบต่อการทำหน้าที่ความเป็นมนุษย์อย่างสำคัญยิ่ง

หากมองลึกลงไปอีกระดับหนึ่งว่า **"บุคคลผู้เติบโตยิ่งขึ้นควรถือศีลธรรมที่ให้ความสำคัญแก่ชีวิตคนซึ่งยังคงเยาว์กว่าตน อีกทั้งคนในค้ำที่หยั่งค้ำโดยโอกาสกว่า โดยให้ความสนใจทั้งในค้ำการเรียนรู้จากสภาพที่เป็นจริงและค้ำซึ่งคิดว่าน่าจะมีผลอันวโยประโยชน์สุให้"** หากตัวเองซึ่งเป็นผู้ใหญ่กว่าไม่สนใจในการใช้โอกาสดังกล่าวแล้ว และยังใช้อำนาจและเงื่อนไขที่สร้างขึ้น ปิดโอกาสการเรียนรู้ความจริงของคนเหล่านั้นด้วย หากสิ่งดังกล่าวเกิดแก่สังคมใดก็จะมีกระจายอย่างกว้างขวาง สังคมนั้นย่อมตกอยู่ในวัฏจักรที่มุ่งทิศทางสู่การทำลายตัวเองให้ต้องล่มสลายไปในที่สุด อีกทั้งควรถือเป็นศีลธรรมซึ่งไม่อาจฝันได้

จากพื้นฐานแนวคิดดังกล่าวแล้วนี้เอง ที่เรามักนำมาใช้เป็นประเด็นอ้างกันในงานบริหารและพัฒนาคนเป็น - ครั้งคราวว่า **"จำเป็นจะต้องถือหลักอาวุโส"** แต่การนำมาใช้อย่างปราศจากความเข้าใจได้ถึงเหตุผลซึ่งควรมีอยู่ในรากฐานย่อมส่งผลเสียหาย แม้เสียหายแล้วก็หลงโทษว่าระบบอาวุโสไม่ดีจึงควรยกเลิก เมื่อยกเลิกแล้วก็ไม่ได้ขึ้นไปกว่าเดิม เพราะบนพื้นฐานแนวคิดที่ยกเลิกก็ขาดการหยั่งรู้ได้ลึกซึ้งถึงรากฐานอีก ปัญหาจริงจึงหาใช่เป็นเพราะการใช้หรือไม่ใช้ระบบอาวุโส หากมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการที่สังคมตกอยู่ในสภาพ**"ขาดรากฐานจริง"** เช่นเดียวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำเอา**"ระบบการเลือกตั้งเข้ามาใช้"** เราจึงพบว่าทุก ๆ เรื่องซึ่งเป็นปัญหาอยู่ในสังคมลักษณะนี้ ต้องพบกับสภาพการแก้ปัญหาซึ่งเปรียบได้ดั่ง**"พายเรือในอ่าง"**

ภาวะขาดรากฐานซึ่งมีอยู่ในสังคมปัจจุบัน มีผลทำให้ผู้อาวุโสว่าขาดความรับผิดชอบต่อน้ำที่ในความหมายของธรรมชาติ กล่าวคือ มิได้เป็นแม่แบบที่ดีให้แก่เยาวชนคนรุ่นหลัง และมีได้เป็นความหวังของคนในกลุ่มซึ่งชีวิตยังคงอยู่ในสภาพที่คอยโอกาสอย่างแท้จริง เนื่องจากส่วนใหญ่ในกลุ่มผู้อาวุโสที่เข้าไปสู่ฐานอำนาจยังมีอาวุโสซึ่งเน้นอยู่ในด้านวัตถุ

อนึ่ง จากสมมติฐานซึ่งกำหนดไว้ในหลักการบริหารและการจัดการที่ดี ควรถือเอาความมีอาวุโสมาใช้ อีกทั้งนำมาอ้างอิงเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น เราจะพบกับความจริงค่อนข้างชัดเจนว่า คนที่เกี่ยวข้องมักมีแนวโน้มนำเอาอาวุโสใน-
 ด้านวัตถุมานั่ง เช่นวัยเหนือกว่าและทำงานมานานกว่า หากรากฐานแต่ละคนที่เกี่ยวข้องมีอิสรภาพย่อมเห็นได้ว่า
 ความมีอาวุโสในรากฐานจิตใจถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด แต่ก็ควรสอดคล้องกันกับวัยและประสบการณ์ในการทำงาน
 ด้วย ซึ่งสภาพธรรมชาติของสังคมเช่นนี้ย่อมเป็นไปได้ยาก จึงทำให้ทั้งสองด้านซึ่งต่างก็มีการขัดแย้งกันไม่อาจหา
 ข้อยุติได้ บุคคลผู้สัมผัสแล้วสามารถใช้เป็นบทเรียนได้อย่างจริงจัง ทำให้คนหลุดพ้นออกมาจากสภาพที่เรียกว่า
"ภายในอ้อม" ย่อมมองเห็นโลกทั้งกว้างและลึกกว่า ย่อมเข้าใจว่าสิ่งซึ่งกล่าวแล้วเป็นปัญหาพื้นฐานของสังคม
 ที่อยู่บนฐานวัฒนธรรมเดียวกัน

ต้นไม้ให้บรรยากาศที่ดีมีคุณค่าแก่มนุษย์ จึงหาชมองสู่สภาพในด้านวัตถุเช่น ปลุกแล้วชายได้เงิน ช่วยคุ-
 ษาพิษในอากาศ หากให้อาหารใจ สร้างความเจริญตาในด้านภาพทัศน์ ก่อให้เกิดการพัฒนาความศึคที่มีเหตุผล
 บันเทาความร้อนรนภายในรากฐานเพื่อให้เกิดสติและความยั้งคิด ผักการใช้วิจารณ์แทนการใช้อารมณ์ และที่-
 สำคัญอย่างยิ่งก็คือ **"ปลูกฝังอุดมการณ์ความรักความเข้าใจถึงหลักธรรมชาติที่เป็นปรัชญา"** หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ
"ความเป็นผู้หยั่งรู้และเข้าใจถึงเหตุและผล" แต่ก่อนอื่น ตัวเองต้องให้ความสนใจในการทบทวนจิตใจให้ว่างและซุกค้นหา
 ความจริงให้ถึงที่สุดจากจิตวิญญาณตนเอง จึงจะช่วยยให้บรรลุผล

หากนำตัวเองเข้าไปสัมผัสกับความจริงท่ามกลางบรรยากาศของป่าอันถือเป็นระบบนิเวศน์ธรรมชาติของ
 ต้นไม้และสรรพสิ่งอื่น ๆ ซึ่งอยู่ร่วมกันอย่างอิสระ ถ้ามีความพร้อมรับที่ เหมาะสมทุกด้านย่อมสามารถเรียนรู้ได้ทุกสิ่ง
 ทุกอย่างอีกทั้งซุกค้นได้ถึงสัจธรรมของทุกเรื่อง แม้ต้นไม้ชนิดเดียวกัน ๓ บริเวณหนึ่งย่อมมีทั้งต้นใหญ่ต้นเล็ก จนกระ-
 ถึงเมล็ดซึ่งพึ่งร่วงหล่นลงสู่พื้นผิวดินและที่กำลังงอกเป็นต้นอ่อน

เรายังพบกับสัจธรรมว่า เมล็ดซึ่งพึ่งงอกใหม่ ๆ ก็คือ ต้นเล็ก ๆ ที่พึ่งเจริญเติบโตขึ้นมาไม่นานนักก็ดี หาก-
 ชาติต้นใหญ่ให้ร่มเงาและความชื้นย่อมไม่อาจเติบโตขึ้นมาได้จนถึงโผล่ขึ้นมาต่อสู้แสงแดดและความร้อนที่แก่กล้าอย่าง
 เต็มที่ แต่ในที่สุดต้นใหญ่ที่ใหญ่อิ่งขึ้นไปอีกก็ย่อมถึงที่สุดจุกจบ แต่ก็มีต้นเล็กขึ้นมาแทน ช่วยให้สามารถสืบต่อเชื้อสาย
 ต่อไปได้

แม้มนุษย์ซึ่งนำไปใช้ประโยชน์ มนุษย์ก็เกิดมาในระบบธรรมชาติซึ่งมีทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุผล
 แม้การที่มนุษย์นำต้นไม้มาใช้ประโยชน์ก็เบียดเบียนรากฐานอยู่บนพื้นฐานธรรมชาติเช่นกัน เมื่อสังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง
 มาถึงช่วงซึ่งส่งผลวนกลับมาทำลายธรรมชาติซึ่งชีวิตแต่ละคนมีส่วนร่วมมาแต่กำเนิด หากมองด้วยรากฐานจิตใจที่-
 เป็นกลางสักหน่อย น่าจะพบว่า เป็นสิ่งทำหายนามากที่จะซุกค้นหาความจริงในประเด็นนี้ ซึ่งคิดว่าน่าจะถือเป็นที่สุด
 แล้วสำหรับวัฏจักรอันถือเป็นสัจธรรมทั้งของโลกและของมนุษย์เอง ในยุคนี้ด้วย

แต่หากวนกลับมามองสู่อีกด้านหนึ่ง เราแต่ละคนที่เกิดขึ้นมาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งประสพกับ
 ความจริงที่ปรากฏอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของชีวิตประจำวัน หากเข้าถึงยอมเข้าใจได้ว่าเป็น สัจธรรมซึ่งเป็น
 ส่วนหนึ่งที่อยู่ใต้อุปการะเพื่อการเปลี่ยนแปลงของตัวเราเอง อันพียงนำวิถีทางไปสู่จุดเดียวกันหมดไม่ว่า เร็วหรือ
 ช้า ไม่ว่าจะบุคคลใดจะได้รับการยกย่องว่าเก่งกาจแค่ไหน หรือเลวร้ายอย่างไร แท้จริงแล้วก็ยังเป็นชีวิตหนึ่งซึ่งปรากฏ
 อยู่บนฐานความหลากหลายตามกฎธรรมชาติอันถือเป็นสัจธรรมเท่านั้น

**"ชีวิตคนกับต้นไม้ แม้ชีวิตคนกับคนและคนกับสรรพสิ่งอื่น ๆ เป็นสิ่งเชื่อมโยงถึงกัน ดังนั้นไม่ว่าจะจับหลัก-
 ระหว่างคนกับต้นไม้ ย่อมนำมาใช้กับหลักปฏิบัติระหว่างคนกับคนด้วยกันเองซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญได้หากมองด้วย-
 รากฐานจิตใจตัวเองซึ่งมุ่งมีผลออกจากภาวะยึดติดยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ช่วยให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น"**

หากชีวิตแต่ละคนมีโอกาสสัมผัสกับบรรยากาศสิ่งแวดล้อมซึ่งมีต้นไม้ขนาดชนิด รวมถึงสัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่ร่วม

โลก และไม่ล้มที่จะให้ความสนใจสัมผัสกับคนด้วยกันเอง ซึ่งปรากฏหลากหลายอย่างเป็นธรรมชาติ อย่างปราศ-
จากการเลือกพวกเลือกกลุ่ม โดยเฉพาะความหลากหลายบนพื้นฐานความคิด ซึ่งมีรากฐานการเกิดและความเป็นมา
ร่วมโลกกับคน ผลที่พึงได้รับน่าจะช่วยให้แนวคิดตัวเองเปิดกว้างอีกทั้งช่วยให้รากฐานหยั่งลงลึกซึ่งยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็น
สิ่งมีคุณค่าอย่างหาสิ่งอื่นใดมาเปรียบด้วยมิได้

มนุษย์เป็นชีวิตซึ่งทั้งกายและจิตใจควรมีการเจริญเติบโตขึ้นมาจากช่วงจุดอย่างอิสระและต่อเนื่องกัน การที่-
บรรยาภาสในธรรมชาติส่งผลสนองสู่แนวทางที่คั่งงามแก่จิตใจ จึงควรเริ่มต้นจากรากฐาน เพื่อหวังให้เจริญขึ้นมา
พร้อมกับมีการกระจายระบบ ความคิดออกสู่มุมกว้างและลึกซึ่งยิ่งขึ้น เพื่อหวังการสร้างสรรค์ความมั่นคงอย่างได้สัด-
ส่วนกับอีกด้านหนึ่งซึ่งมีการเจริญขึ้นสู่ส่วนบน เปรียบจุดต้นไม้แต่ละต้นที่ได้รับการปลูกบำรุงไม่ว่าจากธรรมชาติหรือ
มนุษย์โดยถือเอาความมีชีวิตชีวาเป็นหลักรองรับ เราจึงกล่าวโดยหลักได้ว่า "ธรรมชาติเป็นผู้ปลูกต้นไม้ให้เจริญออก-
งามอย่างได้สัดส่วน ดังนั้นคนจะปลูกต้นไม้ได้ก็จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง" แม้หลายคน
อาจรู้สึกว่าสมัยนี้ไม่ต้องอาศัยธรรมชาติแล้ว เนื่องจากวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปไกลมาก นั่นคือสภาพแนวคิดที่
หลงคนล้มตัวซึ่งถือเป็นสิ่งอันตรายต่ออนาคตตัวเองที่สุด เพราะหากไม่ล้มตัวคงคิดได้ว่า ความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์
ที่ได้มาในอดีต แม้ว่าจะปัจจุบันจะก้าวหน้าไปไกลแค่ไหน ล้วนแล้วไปนำหลักความจริงมาจากธรรมชาติทั้งสิ้น"

"สรุปในขั้นนี้ได้ว่า ไม่ว่าความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์จะก้าวไปไกลแค่ไหน หากคนยังคงไม่ละเลยต่อการเรียน
รู้เพื่อหวังหวังรู้ได้ถึงความจริง ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเป็นไปได้อย่างราบรื่นสามเหตุและผล" อีกทั้งยังมีโอกาสได้รับ
สิ่งอันล้ำค่าอย่างชัดเจนอีกว่า "ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย"

บุคคลผู้ที่มีความมั่นคงด้วยคุณธรรมอยู่ในรากฐานและเติบโตขึ้นมากด้วยสิ่งเดียวกันชัดเจนยิ่งขึ้น จึงหาใช่
มุ่งเสริมสร้างพื้นฐานชีวิตให้เกิดความมั่นคงแก่ตนเอง เพื่อหวังการดำเนินไปได้ด้วยดีเท่านั้น หากยังมีเหตุมีผล-
เป็นหลักประกันส่วนหนึ่งแก่การดำรงอยู่ในระยะยาวให้แก่ลูกหลานอีกทั้งคนทั่วไปในสังคม รวมถึงธรรมชาติในด้าน
ที่เป็นต้นไม้และสรรพชีวิตอื่นสิ่งอื่น ซึ่งมีการสานสัมพันธ์ถึงซึ่งกันและกันรวมอยู่ด้วย

เราจึงเห็นว่าในสังคมซึ่งมีการพัฒนาความเจริญมานานพอสมควรแม้มองในด้านวัตถุ หากเป็นการพัฒนาขึ้นมา
จากรากฐานวัฒนธรรมของตัวเองอย่างอิสระ ย่อมสะท้อนให้เห็นภาพความรู้สึกจากคนท้องถิ่นซึ่งมีจิตสำนึกรักต้นไม้
อีกทั้งให้การเคารพในสิทธิระหว่างกันและกัน และมีการกระจายประโยชน์อันพึงได้รับไว้อย่างกว้างขวาง นับแต่การ
มีต้นไม้ปลูกไว้ในบริเวณบ้านซึ่งก็มีเนื้อที่อยู่อาศัยเท่าที่จำเป็นสำหรับครอบครัว ไปจนถึงสวนสาธารณะทั้งเล็กและ-
ใหญ่อย่างเหมาะสม รวมถึงพื้นที่ซึ่งเป็นป่าอันมีขอบเขตชัดเจนมากและไม่มีร่องรอยของการถูกรบกวนด้วย จึงเห็น
ได้ชัดเจนว่า ความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพของคนเป็นสิ่งที่นำสู่ความสำเร็จได้ทุกด้าน

ผู้เขียนมักได้ยินคำบารากเป็นครั้งคราวจากบางคนว่า "ผมสนใจปลูกต้นไม้ชนิดนี้เพราะกินได้ และไม่สนใจ
ปลูกต้นไม้ชนิดนั้นเพราะกินไม่ได้" เรื่องนี้หากมองเผิน ๆ อาจเห็นเป็นของธรรมดาในการที่แนวคิดและรสนิยมของ
ของคนซึ่งอยู่รวม ๆ กันในสังคมย่อมไม่เหมือนกัน อีกทั้งมีต้นไม้หลายชนิดที่ใช้เพื่อประโยชน์ทั้งในด้านเป็นอาหารกาย
และใจ ยิ่งกว่านั้นเรายังพบว่าการนำส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้มาเป็นอาหารยังมีการนำมาจัดให้แลดูสวยงามชวนให้น่า
รับประทานยิ่งขึ้น

แต่เนื่องจากอายุผู้เขียนผ่านพ้นมานานมากพอสมควร จึงมีโอกาสดูได้ยินคำบารากดังกล่าวมาแต่ช่วงแรก ๆ
ทำให้รู้สึกว่า ในยุคซึ่งโครงสร้างสังคมยังมีลักษณะที่เรียกว่าศักดินา คุณจะได้ยินคำพูดดังกล่าวค่อนข้างบ่อย แสดง
ให้เห็นว่าในสมัยก่อน คนในสังคมไทยยังไม่ให้ความสำคัญแก่ต้นไม้ในด้านที่เป็นอาหารใจมากนัก อีกทั้งยังสะท้อน
ให้เห็นว่า ภาวะแยกส่วนระหว่างร่างกายกับจิตใจนั้นมีมานานแล้ว สิ่งทีสะท้อนออกมา น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของคำตอบ
จากคำถามที่ว่า "เหตุใดคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยจึงหย่อนยานด้วยคุณธรรมจนรู้สึกว่าเป็นธรรมชาติ"

อนึ่ง "ศิลปะในการปลูกฝังจริยใจให้มีคุณภาพ ถือเป็นสิ่งละเอียดอ่อนและลึกซึ้งมาก หากที่บุคคลผู้มีรากฐาน
 คุ้นเคยจะมองเห็นภาพความจริงและเข้าใจถึง คั้งนั้นเมื่อบุคคลผู้มึลักษณะดังกล่าวมาปฏิบัติ เพื่อมุ่งพัฒนาคนอื่นโดยเหตุ
 ที่คิดว่าน่าจะเป็นผลดี แต่กลับส่งผลสู่ทิศทางตรงข้าม" ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากมีวิถีทางมุ่งสู่ด้านตรงข้ามกันกับการมุ่ง
 พัฒนารูปวัตถุ บุคคลผู้สามารถคิดและกระทำสำเร็จ อีกทั้งช่วยให้สังคมบังเกิดผลสู่ความดีงามอย่างเห็นได้ชัดควร
 มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากคนส่วนใหญ่ซึ่งครองอำนาจอยู่ในระบบการบริหารและจัดการ มีความดีงามเด่นชัดอยู่ในตัว
 เองพร้อมมูลพอสมควรแล้ว

ในสภาพที่เป็นจริงของสังคมไทยยุคปัจจุบัน ทำให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า กลุ่มบุคคลผู้แสวงโอกาสเข้าไปอยู่
 ในตำแหน่งหน้าที่ซึ่งมีไว้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาความเจริญโดยเฉพาะในด้านที่เป็นทางการ ส่วนใหญ่
 มีชีวิตที่เติบโตขึ้นมาจกบรรยากาศสิ่งแวดล้อมซึ่งได้รับการหล่อหลอมจากอิทธิพลวัตถุ จึงมีธรรมชาติของการมอง
 ปัญหาอย่างมีแนวโน้มเน้นไปยังด้านวัตถุแทนการมองที่จิตวิญญาณของความเป็นคนซึ่งถือเป็นพื้นฐานอันพียงนำสู่ผล-
 สำเร็จอย่างแท้จริง คั้งนั้นผลจากการคิดแก้ไขปัญหาค้าง ๆ จึงอาจปรากฏเห็นค้เห็นงามเพียงระยะแรก แต่ระยะ
 ยาวสักหน่อยและไม่นานเกินรอสำหรับชีวิตเพียงบุคคลหนึ่ง จะพบกับกระแสซึ่งทวนกลับมาทำลายตัวเองหนักหน่วง
 ยิ่งขึ้นตามกฎธรรมชาติอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง แม้มีการคิดแก้ไขปัญหามาตรฐมาชาติถูกทำลายก็มองไปยั้งคั้นไม้ และ
 สิ่งอื่น ๆ แต่ไม่สนใจธรรมชาติของคนซึ่งควรมีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง ภาพในสังคมเท่าที่เห็นจึงยังคง
 ชัดก้นกับสังขธรรมซึ่งมีเหตุมีผลเชื่อมโยงถึงกัน ทำให้มองเห็นภาพ"เน้นการปลูกคั้นไม้ แต่อีกคั้นหนึ่งก็ยั้งคงไม่คิด
 แก้ปัญหาระบบซึ่งแต่ละคนสร้างขึ้นมาโดยมีเหตุมีผลทำลายธรรมชาติของเพื่อนมนุษย์" เราจึงยั้งหวังไม่ให้ว่า สังคม
 นี้จะถึงจุดเริ่มต้นพื้นฟูรากฐานตัวเองเมื่อใดและด้วยเหตุอันใด

การศึกษาคือการพัฒนา หากมุ่งที่คุณภาพจำเป็นต้องเน้นที่รากฐานจิตใจ และถ้าเห็นว่ารากฐานเป็นสิ่ง
 สร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต คงต้องมองไปยั้งประเด็นสำคัญคือ "มุ่งให้แต่ละคนสามารถอนุรักษ์รากฐานจริงของตน-
 เองไว้ได้อย่างเด่นชัด กับอีกคั้นหนึ่งก็ช่วยให้สามารถพัฒนาขึ้นมาจากสิ่งคั้งกล่าว" แต่ก็ยั้งมีคนจำนวนไม่น้อยที่ยัง
 เข้าใจว่า การศึกษาคือการเรียนในสถาบันซึ่งมีคนด้วยคั้นเองเป็นผู้กำหนดรูปแบบอีกทั้งสร้างเงื่อนไขต่าง ๆ ขึ้นมา
 โดยเน้นการใช้วัตถุลักษณะต่าง ๆ สุดแต่จะคิดจะหามาได้มาเป็นเครื่องมือ จึงทำให้คั้นซึ่งเป็นผลดีผลมีการตะเกียก
 ตะกายไปแสวงหาวัตถุรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งยากที่จะชลออัตราการเร่งลงไปได้ แม้มองคั้นไม้ก็คั้งมี-
 ธรรมชาติที่มองเห็นความสำคัญในด้านวัตถุเหนือกว่า จึงตัดขายเอาเงินคั้นจนหมดไปเรื่อย ๆ

การที่รากฐานจิตใจถูกรอบง่าจากบรรยากาศในห้องเรียนจากหลายแง่มุมจึงมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งและ
 มีการสืบทอดกันมาเสมือนบ่วงซึ่งคล้องกันเป็นสายโซ่ เมื่อชีวิตผ่านห้องเรียนมาแล้วจึงไม่สนใจเรียนรู้เรื่องราวของ
 ธรรมชาติจากชีวิตเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งอื่น ๆ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในโลกกว้างอย่างอิสระ คั้งจะพบกับคำ
 กล่าวที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดเสมือนติดอยู่ในกรงขัง ซึ่งปรารถนาออกมาว่า "ฉันทจบการศึกษาออกมาในสาขาวิชา
 คนอื่นที่ไม่ได้จบมา เช่นฉันทจะมารู้เรื่องนี้คั้งว่าฉันทไปได้อย่างไร"

อนึ่ง กรณีที่สะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขซึ่งแฝงอยู่ในรากฐานการศึกษาของแต่ละคนเป็นส่วนใหญ่ แม้บุคคล
 ผ่านระบบการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องคั้นไม้จากมหาวิทยาลัยยั้งเห็นได้ชัด โดยที่ปรากฏภาวะยึดติดรูปแบบซึ่งเป็นพ-
 ฐานด้านวัตถุของคั้นไม้และสื่อการศึกษาในด้านที่เป็นเพียงเครื่องมือหาใช้สิ่งอันควรถือเป็นเนื้อหาสาระ ทำให้ราก-
 ฐานความคิดขาดอิสระภาพ อีกทั้งไม่อาจผ่านลงไปสู่แก่นซึ่งอยู่ในระดับที่ลึกซึ้งเพื่อหวังให้ยั้งรู้ได้ถึงสังขธรรมซึ่งถือเป็น
 ฐานรองรับชีวิตคั้นและคั้นไม้ร่วมกัน และสามารถสานความเข้าใจถึงชีวิตคั้นสิ่งอื่นซึ่งมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันบนพ-
 ฐานธรรมชาติอย่างเป็นระบบ

จากปัญหาดังกล่าว จึงทำให้แนวคิดในการอนุรักษ์พรณไม่มีการเลือกปฏิบัติเป็นบางชนิดและมีกรณีเอาการ-

หายากหาง่ายมาเป็นข้ออ้างโดยที่เข้าใจว่าคือเหตุและผล อีกทั้งยังมีแนวโน้มนิยมแก้ปัญหาด้วยการใช้อำนาจบังคับกับเพื่อนมนุษย์ในกลุ่มซึ่งชีวิตยังคงอยู่ในสภาพที่ค้ำยั้งโอกาสและอำนาจกว่าคนค้ำย "การแก้ไขไปและธรรมชาติถูกทำลายอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากธรรมชาติของคนในค้ำยั้งที่ค้ำยั้งโอกาสและอำนาจเป็นฝ่ายลงมือ ปล่อยให้โดยตรง หากมองได้ลึกซึ้งถึงแก่นจะพบว่า เป็นเพราะคนในระคับซึ่งถืออำนาจเหนือกว่า สร้างระบบทั้งในค้ำยั้งการศึกษา-สังคมและเศรษฐกิจ ที่ส่งผลทำลายธรรมชาติของคนระคับล่าง" หากมองเห็นภาพรวมดังกล่าวได้ครบถ้วนอีกทั้งลึกซึ้งที่น่าจะมีคำตอบจากคำถามที่ว่า "ควรเริ่มต้นแก้ไขจากไหนก่อน" หลักเดียวกันกับสิ่งซึ่งกล่าวกันจนติดปากมาแล้วว่า "ปัญหาซึ่งเกิดขึ้นจากเด็ก ควรเริ่มต้นแก้ไขจากผู้ใหญ่ก่อน"

อนึ่ง ท่ามกลางบรรยากาศการศึกษาในค้ำยั้งการจัดการ คนทั้งหลายก็ยังสะท้อนภาพให้เห็นถึงการเลือกช่องทางซึ่งมีโอกาสเหนือกว่า เลือกสถานที่และเลือกรูปลักษณะของสาขาวิชาเรียน และหลายครั้งหลายหนมีการแย่งชิงกันในลักษณะเมื่อใครยวสาวได้สาวเอา โดยที่มีการแย่งชิงกันถึงขั้นทำลายกันทุก รูปแบบ ทั้งนี้และทั้งนั้นสืบเนื่องมาจากความคับแค้นของรากฐานประการหนึ่ง กับความคับแค้นของโครงสร้างทำให้คนผู้ซึ่งได้รับการหล่อหลอมมาแล้วมีโลกทัศน์ที่แคบและมีรากฐานที่ตื้นเขินยิ่งขึ้น ซึ่งสิ่งดังกล่าวหาชีวิตที่ควรจะสอดคล้องกันกับคำกล่าวที่ว่า "ชีวิตคือการศึกษา - การศึกษาคือชีวิต" แต่อย่างใดไม่

การศึกษาซึ่งควรถือเป็นสิ่งพึงประสงค์น่าจะหมายถึงการพัฒนาคนให้มีศักยภาพและความสามารถที่จะพัฒนาตนเองขึ้นมาจากรากฐานซึ่งถือเป็นสังขรณ์ของแต่ละคนอย่างอิสระ โดยที่ทั้งด้านร่างกายและจิตใจผสมกลมกลืนกันอย่างเหมาะสมตามเหตุและผล โดยเฉพาะในค้ำยั้งจิตใจจำเป็นต้องมีทิศทางของรากฐานที่หยั่งลงลึกซึ่งยิ่งขึ้น ซึ่งย่อมเปิดกว้างและปลดตัวเองออกจากภาวะยึดติดเป็นธรรมชาติที่ติดตามมาอย่างได้สัดส่วนด้วย จึงจะมองเห็นผลได้ตามที่คาดหวัง

ทั้งนี้และทั้งนั้นย่อมส่งผลให้แนวคิดแต่ละคนมีอิสระยิ่งขึ้น อีกทั้งสามารถส่งผลสืบสานถึงชนรุ่นหลังบนพื้นฐานการสร้างสรรค โดยที่ที่มีความพร้อมที่จะเข้าใจเพื่อนมนุษย์ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ร่วมโลกกับคนได้ทุกรูปแบบ หากสังคมใดคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นมีคุณสมบัติดังกล่าว ย่อมส่งเสริมให้บังเกิดความมั่นคงยั่งยืนอยู่ได้ แม้จำเป็นต้องสูญเสียไปตามสังขรณ์อันเป็นพื้นฐานของโลก ย่อมไปด้วยความสงบเรียบร้อยเนื่องจากมีความเข้าใจจริงอยู่ในรากฐานแล้ว แทนการดิ้นรนกระวนกระวายจนถึงขั้นฆ่าฟันกันเอง ซึ่งคงไม่มีใครอยากให้เกิดขึ้นเป็นแน่

จากคนด้วยกันเองและสรรพสิ่งต่าง ๆ คนไม่ถือเป็นส่วนหนึ่งในระบบธรรมชาติที่ช่วยให้คนผู้สัมผัสมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจถึงธรรมชาติของคนด้วยกันเองอีกทั้งสรรพสิ่งอื่น ๆ ให้อย่างลึกซึ้ง หากไม่รู้ลึกแค่เพียงว่าเป็นสิ่งให้ปัจจัยในด้านวัตถุเท่านั้น แต่ด้ายคงยึดติดโดยที่เชื่อแต่เพียงว่า ธรรมชาติหมายถึงต้นไม้และป่าเท่านั้น ย่อมรู้ได้ว่ายังคงมีภาวะปิดกั้นความเข้าใจอยู่ในรากฐานผู้มองไม่ไห้สามารถสานถึงธรรมชาติของคน ซึ่งสิ่งนี้เองที่สร้างปัญหามาแล้วอย่างลึกซึ้ง

ดังเช่นพฤติกรรมที่สะท้อนออกมาปรากฏจากบางคนผู้ซึ่งปากกล่าวว่าตนรักต้นไม้ให้เห็นได้ชัด ๆ ว่า "ใครจะมาทำให้ต้นไม้ของฉันทเสียหายไม่ได้ ฉันทต้องเอาเรื่องให้ถึงที่สุด" คุณลักษณะเช่นนี้หากเกิดปัญหาหนักในค้ำยั้งจิตใจ มักมีแนวโน้มแสดงออกในลักษณะขาดสติ อาจทำให้คิดว่าอาหารใจซึ่งส่งผลมีพิษมีภัยทำลายทั้งร่างกายและคุณค่าชีวิตตัวเองมาบริโภครหรือดื่มได้อย่างน่าเศร้า ดังจะพบ กับภาพบางคนในสังคมซึ่งแม้จะสนใจปลูกต้นไม้แต่อีกด้านหนึ่งก็มีการเสพยาเป็นประจำโดยที่อ้างว่าต้องการความสุขจากทุก ๆ ด้าน

"อาหารใจซึ่งหวังใ้ว่าน่าจะมีเหตุมีผลสนองตอบชีวิตในทางสร้างสรรคอย่างสำคัญสิ่งหนึ่งคือต้นไม้" การเข้าไปใช้ชีวิตสัมผัสกับบรรยากาศธรรมชาติของคนต้นไม้ในป่าก็ การปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้ภายในที่อยู่อาศัยด้วยตัวเองบนพื้นฐานความรู้รักและมีความสุขที่ดี ถือเป็นเรื่องให้ประโยชน์ทั้งในค้ำยั้งจิตใจและร่างกายร่วมกันอย่างสำคัญ

ส่วนบุคคลผู้ปลุกต้นไม้ด้วยเหตุผลซึ่งนอกเหนือไปจากความรักความสนใจจริง เช่น เพราะยุคนั้นสมัยนั้นมีคนนิยมปลุกต้นไม้กันมากก็ปลุกตามเขาไปด้วย หรือไม้ก็ปลุกเพราะขายได้เงินดี ย่อมสะท้อนให้อ่านได้ว่าคงไม่ช่วยให้ชีวิตตนเองมีความมั่นคง และไม่ได้รับผลในด้านคุณค่าจากต้นไม้แต่อย่างใด

เรามักได้ยินคำปรารภเป็นครั้งคราวว่า "ต้นไม้ช่วยให้คนรักธรรมชาติ" เมื่อกล่าวถึงเรื่องราวของธรรมชาติ หากคิดและมองอย่างผิวเผินอาจเข้าใจคล้าย ๆ กันว่า "ต้นไม้ซึ่งมีใบสีเขียว ๆ มีดอกสีต่าง ๆ อีกทั้งมีรูป-ลักษณะทั่วไปอย่างหลากหลายและมีสีฉูดฉาด เติบโตแตกต่างกัน บ้างก็มีใบมีผลรับประทานได้ ทำยาได้ ทว่าสักก่อสร้างได้ ฯลฯ นั่นแหละคือธรรมชาติ" ความคิดดังกล่าวคงไม่ก่อประโยชน์ในทางสร้างสรรค์อะไรนัก ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากยังเป็นความเข้าใจที่ยังไม่หยั่งรากลงลึกถึงแก่นแท้ซึ่งเป็นสัจธรรม หากเป็นการมองบนพื้นฐาน-ทรรศนะที่มีลักษณะ เป็นเอกเทศ เพราะยึดติดอยู่กับด้านวัตถุ ทำให้ไม่อาจเห็นถึงการพึ่งพาซึ่งกันและกันที่อยู่ในกระแสธรรมชาติอย่างเป็นระบบ

หากแต่ละคนสามารถเข้าใจธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้ง โดยที่มองเห็นสรรพสิ่งต่าง ๆ มีการอยู่ร่วมกันและกันบนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีเงื่อนไขภายในพื้นฐานตัวเองเป็นสิ่งที่กำหนด คงมองเห็นภาพรวมของธรรมชาติและอาจกล่าวว่า "ทางสายกลางคือแนวทางพื้นฐานของธรรมชาติ" โดยที่ด้านหนึ่งคือรูปวัตถุ ส่วนอีกด้านหนึ่งคือปรัชญาซึ่งเป็นหลักความจริงที่เชื่อมโยงทุกชีวิตและทุกสิ่งถึงกันและกันอย่างอิสระ ทำให้เห็นว่า "ชีวิตแต่ละคนต่างก็มีสองด้านผสมกลมกลืนกันอยู่" อย่างไรก็ตาม ภายในรากฐานแต่ละคนอาจมีน้ำหนักโน้มเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง อีกทั้งยังมีระดับมากน้อยต่างกัน

บุคคลใดที่อรากฐานตนเองที่เน้นไปในด้านวัตถุย่อมมีความรู้สึกหลงใหลสับสนและรูปลักษณะอีกทั้งยังเน้นอยู่กับอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังเช่นแนวคิดที่แสดงออกมา พันธุนั้นหาอยากควรถือเป็นสิ่งมีมูลค่าสูงกว่า อีกทั้งยังนำห่วงแพนกว่าชนิดที่หาง่าย ทั้ง ๆ ที่เชื่อว่าโดยหลักธรรมชาติ พันธุ์ซึ่งมนุษย์ไม่สนใจและไม่ทราบก็ได้สูญพันธุ์ไปแล้วอย่างเป็นสัจธรรมโดยไม่มีใครนำมาอ้างเพื่อสร้างกระแสเช่นเดียวกับกับชีวิตมนุษย์เองซึ่งดับไปตามกฎแห่งกรรมโดยที่ไม่มีใครจะหยุดยั้งได้

เงื่อนไขความพ่ายแพ้ทางง่ายจึงเป็นธรรมชาติที่อยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของชีวิต แต่ที่มีการนำมาอ้างคงเป็นเรื่องของมนุษย์ซึ่งหวังใช้อำนาจที่เหนือกว่าปิดกั้นเพื่อนมนุษย์ในอีกด้านหนึ่งซึ่งตนเชื่อว่ายังรู้ไม่เท่าทันให้หลงกลตกหลุมโดยที่เชื่อว่าวันหนึ่งอาจเจ็ลยวลาตชั้นจนกลายเป็นคู่แข่งในเชิงการค้า และหากคนท้องถิ่นรู้จักทบทวนคงพบว่า พันธุ์ไม้พันธุ์สัตว์ซึ่งมีแห่งกำเนิดอยู่ในท้องถิ่นของตนก็สิ้นความแล้วที่คนต่างถิ่นเข้ามาหลอกล่อให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจโดยอ้างว่าต้องการอนุรักษ์ แต่กลับไปมีชายอยู่ในถิ่นของเขาเหล่านั้น ส่วนเจ้าของท้องถิ่นเองกลับนำมาทำประโยชน์ได้ยากยิ่งขึ้น และป่าก็ยังคงหมดไปเรื่อย ๆ อีกทั้งรวดเร็วยิ่งขึ้นไปอีก จึงสรุปได้ว่าจริง ๆ แล้วมันเป็นเรื่องราวระหว่างคนกับคนเท่านั้น หากใช้การอนุรักษ์อะไรไม่

มีคำปรารภซึ่งเคยกล่าวกันไว้ในอดีตว่า "ต้นไม้ต้นไหนที่เจ้าของรักมาก มักจะตายก่อนต้นอื่น" ทั้งนี้และทั้งนี้ก็มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากความรู้สึกของเจ้าของที่หลงใหลจนขาดสติ โดยที่เกรงว่าจะไม่เจริญงอกงามดั่งใจนึกถึงกับเฝ้าดูเช้า-ค่ำกลางวันและคืน อีกทั้งทุกครั้งใดที่มีการรดน้ำปรนเปรอจนเกินเหตุและผล เราจึงรู้ได้ว่าความรักซึ่งเจือปนไว้ด้วยความอยากและความหลงใหลก็ย่อมมีผลทวนกลับมาเป็นอันตรายแก่ตัวเองและสิ่งซึ่งตนรัก แต่หลังจากต้นไม้ตายแล้วหากไม่เสียใจจนเกินเหตุผลทำให้ปิดฉากการปลุกต้นไม้ของตัวเอง น่าจะช่วยให้หูตาสว่างขึ้น

ถ้านำหลักการดังกล่าวมาใช้กับคนจะพบว่า ปัจจุบันนี้ผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานเทคโนโลยีก้าวหน้ามาอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระแสความโลภและความหลงของมนุษย์ในโลกทั้งในด้านผู้คิดค้นและผลิตเพื่อหวังแข่งและช่วงชิงกันในด้านผลประโยชน์ ส่วนด้านผู้ใช้ก็อาจพบกับภาพเช่นเดียวกันว่า "พ่อแม่ผู้ไหนที่เลี้ยงลูก หากรักลูกคน-

ไหนมาก ลูกคนนั้นอาจมีโอกาสดายก่อน" ถ้าไม่ตายด้วยอุบัติเหตุเพราะปรนเปรอลูกด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งผู้ใช้
ยั้งย้อย่อนด้วยประสพการณ์ ลูกก็จะไปตายทั้งเป็นด้วยชีวิตอนาคต แม้ตัวยังอยู่แต่ก็อาจเสียผู้เสียคนเพราะความฟุ้ง-
เพื่อที่เกิดจากภาวะครอบงำ ทำให้มองไม่เห็นคุณค่าอันแท้จริงของชีวิตตนเอง ไม่ว่าจะมั่งมีทรัพย์สินเงินทองร่ำรวย
แค่ไหน

อนึ่ง บนเส้นทางที่กล่าวเน้นมาแล้วทั้งหมด ถือเป็นด้านปรัชญาธรรมชาติและชีวิต ซึ่งเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่าง
ที่ปรากฏเห็นได้สัมผัสได้บนพื้นฐานวัตถุดิบย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปร่างและสภาพไปตามเหตุและผล ถ้าเป็นคน ลัทธิ
และคัมภีร์ย่อมมีการเกิด-แก่-เจ็บ-ตายอยู่ในวัฏจักรอย่างเป็นกระแส ในฐานะมนุษย์ปุถุชนหากตระหนักว่าเส้น-
ทางชีวิตตนเองอยู่ระหว่างสองด้าน ถ้าไม่คิดถึงประโยชน์ส่วนตนเกินไปจนทำให้เพื่อนมนุษย์ต้องเดือดร้อน ย่อม
เปิดโอกาสตนเองให้มองเห็นและเข้าใจความหมายของธรรมชาติได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จึงสมควรได้รับการยอมรับว่า-
"เป็นมนุษย์ที่ไม่เสียชาติเกิด"

หากสามารถเข้าใจถึงขั้นยอมรับความจริงว่า ชีวิตแต่ละคนที่เกิดมาจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์และ-
สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมเข้าใจได้โดยปริยายว่า "คัมภีร์เป็นส่วนหนึ่งซึ่งร่วมชีวิตกับแต่ละคนบนพื้นฐานธรรมชาติ จึงน่าจะ
ถือว่ามีค่าสำคัญสำหรับทุกคน โดยมีส่วนร่วมในการสร้างคุณธรรมของมนุษย์ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ การมุ่ง
เอาโรคเอาเปรียบคัมภีร์หากปรากฏขึ้นจากบุคคลใดกลุ่มใดย่อมเข้าใจได้ว่า อยู่บนรากฐานเดียวกันกับการมุ่งเอาโรค
เอาเปรียบเพื่อนมนุษย์อย่างไม่อาจปฏิเสธได้ แม้ขณะนั้นจะไม่แสดงออกมาเป็นรูปธรรมให้เห็นได้ชัด ๆ" แต่ที่ควร
ถือว่าสำคัญลึกซึ้งยิ่งกว่าหากสามารถมองเห็นได้ก็คือ "การเอาโรคเอาเปรียบตัวเอง" เนื่องจากผลจากการกระทำ
ย่อมมีสังขารที่หวนกลับมากระทบตนด้วยไม่ว่า เร็วหรือช้า

คัมภีร์ทุกคัมภีร์ซึ่งมีการเกิดการเจริญเติบโตและการสืบทอดชีวิตตลอดจนสายพันธุ์ ปรากฏอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลง-
ของธรรมชาติอันเป็นภาพรวม หากพิจารณาตั้งแต่เริ่มแรกเพียงจากเมล็ดหนึ่งซึ่งงอกและก่อกำเนิดขึ้นมาเป็น-
ต้นอ่อน กับอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นรากฐานหยั่งลงลึกซึ้งยิ่งขึ้นอีกทั้งแผ่กว้างออกไปในด้านรูปวัตถุ และไม่ว่านี้ อาหาร
อากาศ แสงสว่างและอุณหภูมิ รวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งคัมภีร์ไม่ต้องการเพื่อใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์ตัวเอง
จนกระทั่งเจริญถึงขั้นผลิดอกออกผล อันถือเป็นที่สุดแล้วในด้านหนึ่งของวัฏจักรชีวิต หลังจากช่วงดังกล่าวสภาพการ
สร้างสรรค์ก็เริ่มแปรเปลี่ยนพื้นฐานไปสู่การบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น แต่เมล็ดซึ่งตกลงสู่พื้นดินก็เริ่มปรากฏ
เป็นต้นอ่อนอีกทั้งยังมีโอกาสอาศัยร่มเงาและความชื้นจากต้นแม่เป็นธรรมชาติ

สำหรับต้นไม้ใหญ่เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไปเป็นลำดับ สภาพทั่ว ๆ ไปของร่างกายและชีวิตก็เริ่มเข้าวัยชรา ซึ่ง
สะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมทั้งในด้านวัตถุและพลังขับเคลื่อนน้ำและอาหาร อีกทั้งปฏิกิริยาซึ่งอยู่ภายใน โดยที่ทั้ง-
ระบบชีวิตและร่างกายมีวิถีทางมุ่งสู่การสิ้นสภาพ

จากปรัชญาพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตซึ่งคงไม่หมายความว่าเพียงต้นไม้เท่านั้น หากรวมถึงมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมด
น่าจะช่วยให้เห็นภาพที่สรุปได้อย่างชัดเจนว่า "ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งดำรงอยู่ก็ทั้งมีปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงร่วมกัน
และมีเหตุผลสัมพันธ์ถึงซึ่งกันและกันบนพื้นฐานธรรมชาติ ไม่ว่าใครจะเริ่มหันมองจากคน ต้นไม้หรือสิ่งอื่นใดเพื่อค้น
หาความจริง หากรู้ได้ถึงแก่นอันเป็นศูนย์รวมร่วมกัน ย่อมสามารถหยั่งรู้ความจริงที่อยู่ในทุกเรื่องได้ไม่ยาก หากคน
เองผู้ซึ่งชีวิตผ่านระบบการจัดการศึกษามาแล้วแม้จากสาขาใดสาขาหนึ่ง ไม่มีอคติอยู่เพียงสิ่งซึ่งเป็นเปลือกนอก"

อนึ่ง ถ้าเปรียบเทียบบทบาทและหน้าที่สิ่งต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในระบบชีวิตของต้นไม้ โดยเหตุที่ต้นไม้ก็เป็นสิ่งหนึ่ง-
ซึ่งทำหน้าที่เป็นสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ในเมื่อมนุษย์หาใช้ชีวิตที่มีเพียงร่างกายและชีวิต หากยังมีจิตใจซึ่งภายในราก-
มีอิทธิพลสังขารกำหนดแนวคิดและพฤติกรรมเป็นธรรมชาติของแต่ละคน คั้งนั้นอาหารใจจากสภาพแวดล้อมจึงมีเหตุ-
มีผลกำหนดวิถีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดความเชื่อของมนุษย์แต่ละคนอย่างสำคัญด้วย

มนุษย์แต่ละคนในขณะที่เกิด แนวคิดซึ่งนอกจากจะมีแต่เงื่อนไขที่ติดมาเป็นธรรมชาติไม่ว่าเปิดกว้างแค่ไหน ย่อมมีความเป็นตัวของตัวเองอยู่แล้วระดับหนึ่งแม้มากน้อยต่างกัน เมื่อมีโอกาสสัมผัสสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏเปลี่ยนแปลงอยู่ในบรรยากาศโลกภายนอกที่แตกต่างกันไป ย่อมทำให้รูปร่างและทิศทางแนวคิดมีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรยากาศสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลผลิตจากพฤติกรรมของคนควรถือเป็นสิ่งที่น่าเน้นความสนใจให้มากที่สุดสำหรับในด้านการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต หากสังคมใดมีผู้ใหญ่ ยิ่งเป็นฝ่ายมีอำนาจเหนือไม่เข้าใจประเด็นนี้เท่าที่ควรย่อมมีผลกำหนดวิถีทางของสังคมให้มุ่งสู่ภาวะถดถอยอย่างปฏิเสธไม่ได้

อนึ่ง วิถีชีวิตซึ่งเริ่มต้นจากพื้นฐานอันเป็นธรรมชาติในตนเองแม้ในช่วงเกิดมาใหม่ยังจำความอะไรไม่ได้ แต่จากกระแสความรู้สึกเท่าที่มีอยู่แล้วและมองเห็นได้จะพบว่า มีสัญชาตญาณซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงพฤติกรรมที่-
ต้องการอยู่รอด เริ่มจาก เด็กอ่อนร้องส่งเสียงร้องเมื่อต้องการอาหารหรือไม่ก็เจ็บป่วย นั่นคือภาษามนุษย์ที่ควรถือว่าเกิดจากพื้นฐานธรรมชาติหากผู้ใหญ่ผู้มีประสบการณ์จะนำมาคิดวิเคราะห์หาความจริง หาใช่ข้ามไปเน้นภาษาซึ่งเป็นผลพวงจากการคิดค้นโดยที่มองข้ามความหมายของสิ่งซึ่งนำมากล่าว จากเหตุผลนี้เองเราจึงพบว่ามีการนำเอาภาษาพูดภาษาเขียนมาใช้อย่างขาดคุณธรรมเสมอ ๆ

เมื่อมีการเจริญขึ้นโดยที่สิ่งเกิดได้ง่ายจากด้านร่างกายและวัย แต่ละคนควรได้รับโอกาสให้เรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตจริง เพื่อหวังการสร้างสมดุลขึ้นจากรากฐานตนเอง โดยที่ให้ผู้สัมผัสซึ่งนำไปปฏิบัติร่วมกันกับเพื่อน-
มนุษย์และต้นไม้ นานาชนิดซึ่งปรากฏหลากหลายอยู่ในธรรมชาติทั้งสองด้าน โดยที่ผู้ใหญ่ไม่ควรนำกิเลสในตัวเองออกมาใช้กำหนด แม้จะชี้แนะให้แต่ก็ไม่ควรนำมาตีความอีกด้านหนึ่งต้องนำไปปฏิบัติ แต่ตัวผู้ใหญ่เอาตากหากฟังต้องกระทำในสิ่งซึ่ง เชื่อว่าเป็นเหตุและผลให้เห็นเป็นแบบอย่าง แม้การปลูกต้นไม้ในบริเวณบ้านในยามว่างอย่างไม่นำเอาเรื่องได้เงิน-ไม่ได้เงินมาแสดงออกให้เด็กเห็น หากถือธรรมชาติความรักความสนใจซึ่งควรปรากฏจากรากฐานจริง หรืออาจกล่าวได้ว่า**"ผู้ใหญ่จำเป็นต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองอย่างเต็มที่"** ย่อมมีเหตุมีผลช่วยให้วิถีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของเยาวชนคนรุ่นหลังมุ่งลงลึกซึ่งอีกทั้งเปิดกว้างสู่อิสรภาพอย่างสอดคล้องกัน

ดังเช่นคำปรารภที่ว่า**"มีความคิดความอ่านเจริญเป็นผู้ใหญ่ยิ่งขึ้น"** ดังนั้นคุณสมบัติของความเป็นผู้ใหญ่จึงน่าได้แก่**"ความมีใจกว้างและมีรากฐานความรู้สึกที่สงบเย็น มีการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายสมควรแก่เหตุและผล"** เนื่องจากสามารถตระหนักได้ถึงสังขารชีวิตและสังคมน้อยสิ่งยิ่ง อีกทั้งมีความเข้าใจในพฤติกรรมและแนวคิดของผู้ซึ่งยังเยาว์กว่าตนด้วยประการทั้งปวง จึงมีความพร้อมที่จะให้อภัยและให้โอกาสเป็นปฐมเหตุ จึงหวังได้ว่าสิ่งที่มีการ-
สร้างสรรค์ไว้ในสังคมจะได้รับการสืบทอดสู่ชนรุ่นหลังอย่างมีเหตุมีผล **"สิ่งซึ่งกล่าวแล้วถือเป็นหน้าที่สำคัญของผู้ใหญ่ซึ่งธรรมชาติได้มอบให้ไว้ในระบบสังคมและชีวิตเป็นสังขารขั้นพื้นฐานนับแต่ด้วย เริ่มต้นของชีวิตมนุษย์แต่ละคน"**

หากเรามองภาพการเปลี่ยนแปลงของชีวิตคนในสังคมในด้านที่เติบโตขึ้นมาทั้งวัยและร่างกาย ถ้าสะท้อนให้เห็นว่าส่วนใหญ่ขาดคุณสมบัติดังกล่าวย่อมคาดการณ์ได้ถึงความจริงว่า แม้ปากจะกล่าวว่ารักธรรมชาติและรัก-
ต้นไม้ ภายในรากฐานจิตใจน่าจะแฝงไว้ด้วยการจับจ้องเพื่อหวังจังหวะที่เหมาะสม ในการฉกฉวยโอกาสใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือเพื่อหวังประโยชน์อย่างอื่น

จากภาพรวมของต้นไม้ นานาชนิดซึ่งมีความหลากหลายด้วยรูปลักษณะอันเกิดขึ้นบนพื้นฐานธรรมชาติอย่าง-
อิสระ อีกทั้งเป็นส่วนหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมโลกและอำนาจประโยชน์ให้มนุษย์และได้อาศัยมนุษย์ช่วยสืบพืชพรรณเป็นมรดก-
ตกทอดกันมาแต่อดีต โดยที่ไม่เพียงด้านรูปวัตถุซึ่งสนองประโยชน์แก่ร่างกายเท่านั้น หากยังมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการพัฒนารากฐานจิตใจให้หยั่งลงลึกซึ่งยิ่งขึ้น ถ้าบุคคลใดคิดอย่างจำกัดตัวเองว่าต้นไม้ให้แต่ปัจจัยสี่เท่านั้น ยิ่งชีวิตผู้นั้นมีโอกาสเติบโตเป็นผู้ใหญ่ยิ่งขึ้น ย่อมสะท้อนพฤติกรรมกำหนดแบบอย่างส่งผลทำลายคุณภาพชนรุ่นหลังอย่างแก้ไขได้ยาก

จากสังขธรรมดังกล่าว ภาพสะท้อนซึ่งปรากฏเห็นได้ในสังคมปัจจุบันที่เห็นว่า มีการเน้นสร้างวัตถุกันอย่างกว้างขวางอีกทั้งรวดเร็วยิ่งขึ้น แม้ภาพซึ่งเห็นได้ในบรรยากาศของสถาบันการศึกษา ย่อมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงสังขธรรมอย่างชัดเจนว่าคุณภาพของคน เริ่มต้นจากผู้ใหญ่ที่ขึ้นไปสู่อำนาจ และวิถีการเปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งมีเยาวชนคนรุ่นหลังได้รับอิทธิพล กำลังมุ่งไปสู่ผลอันใด

อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติ หากใช้เกิดจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ หากเกิดจากคูลระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันอีกทั้งเชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบ ถ้ามนุษย์แต่ละคนมีรากฐานแนวคิดในการมองปัญหายึดติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นอกจากตนเองจะไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ แม้สิ่งซึ่งตัวเองกำลังเผชิญอยู่ได้แล้ว การปฏิบัติแก้ไขที่เชื่อว่าจะได้ผลกลับส่งผลวนกลับมาเป็นปัญหาแก่ตัวเองและผู้อื่นหนักยิ่งขึ้นไปอีก

ภาษิตบทหนึ่งซึ่งอยู่บนพื้นฐานสังขธรรมได้กล่าวไว้ว่า "เมื่อมีชาว-ย่อมมีคำ" การพิจารณาปัญหาต่าง ๆ หากเริ่มต้นจากคำไปหาชาวหรือ เริ่มต้นจากชาวไปหาคำย่อมได้ ทั้งนี้และทั้งนั้นสุดแต่ เหตุผลซึ่งปรากฏเป็นความจริงในขณะนั้น แต่ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องมีสายตาสื่อใสสะอาดสามารถเห็นชาวหรือคำได้ถึงของจริงก่อนอื่น หรืออีกนัยหนึ่ง "ขึ้นอยู่กับความร่วมมือในรากฐานตนเองที่สอดคล้องกันกับสภาพสิ่งแวดล้อมซึ่งกำลังเป็นปัญหา" หากคิดได้เช่นนั้นไม่ว่าอะไรจะปรากฏเป็นปัญหาย่อมสามารถแก้ไขได้ทั้งสิ้น

แต่ก็คงมีบางคนที่อยู่ในสภาพยึดติดอยู่ เพียงด้านใดด้านหนึ่งสุดแต่ด้านไหนจะปรากฏเป็นภาพให้เห็นได้เฉพาะหน้า จึงปิดโอกาสตัวเองด้วยสิ่งซึ่งอยู่ในรากฐานตนเอง โดยที่ไม่อาจมองเห็นกระแสซึ่งเชื่อมโยงถึงกันไม่ว่าจะเริ่มจับจากด้านไหนก่อน ดังนั้นบุคคลผู้ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ย่อมสารภาพความจริงออกมาด้วยพฤติกรรมที่ที่มีการทะเลาะเบาะแว้งและแย่งชิงกันในสิ่งต่าง ๆ อย่างหยุดได้ยาก

"บุคคลผู้ที่มีการละลจากภาวะยึดติดในรากฐานตนเองเป็นคุณสมบัติ จึงมีโอกาสดำเนินงานอย่างได้ผลจริงจึงยิ่งทั้งบุคคลผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมไม่โอ้อวดตัวเองว่ามีผลงาน คงปล่อยให้เป็นเรื่องที่ผู้อื่นมองเห็นเอง นอกจากนั้นยังมีธรรมชาติความรู้สึกเป็นมิตรกับทุกคน เนื่องจากตนเองเห็นช่องทางในการทำงานได้ทุกสภาพโดยไม่ต้องไปช่วงชิงกับใครทั้งสิ้น ชีวิตจึงดำรงอยู่และทำงานอย่างมีความสุขในทุกโอกาส"

การนำเอาประเด็น "จากต้นไม้ถึงคุณภาพชีวิตของมนุษย์" มาพิจารณาวิเคราะห์ ณ ที่นี้ก็เช่นกัน หากใช้เน้นอย่างจำกัดอยู่เพียงภาพของต้นไม้ในด้านรูปวัตถุซึ่งสะท้อนให้เห็นรูปแบบต่าง ๆ เท่านั้นไม่ หากมุ่งที่ธรรมชาติของสรรพชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ซึ่งพึ่งพาซึ่งกันและกันอีกทั้งเปลี่ยนแปลงร่วมกันเป็นสังขธรรม โดยถือเป็นพื้นฐานกำหนดทิศทางที่เป็นวัฏจักรอย่างสำคัญ และคงไม่ล้มที่จะเน้นว่า "สิ่งซึ่งควรถือเป็น เหตุเป็นผลสำคัญที่สุดอยู่ในรากฐานชีวิตมนุษย์แต่ละคน หากใครนำมาติดต่อย่อมอยู่ในรากฐานใจคนผู้นั้น" สังขธรรมจึงชี้ไว้ว่าผู้ใดล้มตัวผู้นั้นย่อมมองไม่เห็นจึงทำลายได้ทุกอย่างทุกอย่างเพราะความไม่รู้

อนึ่ง บุคคลใดก็ตามที่มีแนวคิดแบบทิศทางเดียว เมื่อนำปฏิบัติย่อมปรากฏผลห่างจากความจริงออกไปเรื่อย ๆ ตัวเองก็จะแปรสภาพไปเป็นชีวิตที่อยู่ในสังขมได้ เพียงด้านเดียวโดยที่มีกรอบจำกัดตนเองที่แคบลงไปเรื่อย ๆ ทำให้ดำรงอยู่ได้แต่ในสภาพรับใช้คนอื่น เมื่อสิ้นเงื่อนไขดังกล่าวแล้วชีวิตก็จะเหี่ยวเฉาลงไปทั้งร่างกายและจิตใจแม้บางรายเห็นได้เร็วมาก หากไม่ล้มป่วยก็อยู่ได้เพราะวิ่งเกาะคนอื่น ซึ่งจริง ๆ แล้วถือเป็นสิ่งเสียศักดิ์ศรีที่แท้จริง สภาพแวดล้อมพรรคพวกที่พบบ่อยในสังขมก็เกิดขึ้นจากเงื่อนไขพื้นฐานดังได้กล่าวแล้ว ชีวิตที่ตกอยู่ในอิทธิพลสิ่งประคองเช่นนี้ แม้ใกล้จุดจบก็คงไม่อาจแลเห็นทางมุ่งสู่ความสุขแท้แท้จริงได้

บุคคลใดผู้มีโอกาสสัมผัสกับต้นไม้แล้วไม่เพียงรู้ได้แต่ในด้านวัตถุ หากตระหนักถึงความสำคัญอันพึงสนอง-ประโยชน์สุขแก่จิตใจอย่างลึกซึ้ง คงสามารถเข้าใจปรัชญาชีวิตทุกลักษณะและทุกสภาพอีกทั้งสรรพสิ่งอื่น ๆ ที่เชื่อม-

โยงถึงกันอย่างลึกซึ้งด้วย เปรียบดูเมล็ดต้นไม้ทางปัญญาซึ่งเริ่มแรกตกลงสู่พื้นดิน เมื่อได้รับสภาพแวดล้อมธรรม-
ชาติอันเป็นสังฆธรรมอย่างเหมาะสมและมีความสมบูรณ์ครบถ้วน ย่อมมีโอกาสเจริญงอกงามขึ้นมาอย่างรู้เหตุรู้ผล
เป็นต้นไม้ธัมมะที่เติบโตใหญ่ซึ่งแน่นอนที่สุด อีกด้านหนึ่งย่อมมีรากฐานที่ลึกซึ้งและแผ่กว้าง อีกทั้งแตกกิ่งก้านสาขาให้-
ความร่มเย็นแก่ตนเองและเพื่อนมนุษย์ รวมถึงสรรพชีวิตอื่น ๆ ที่เข้ามาพักพิงอาศัยได้อย่างมั่นคง แม้อีกด้านหนึ่ง
อาจมีชีวิตอื่นที่เข้ามาถ้ำยมูลข้างย้อมไม่เสียหาย เนื่องจากเข้าใจว่านั่นคือธรรมชาติของทุกสิ่งทุกอย่าง จึงอยู่ได้
อย่างมั่นคงจนถึงเวลาสิ้นสภาพไปตามสังฆธรรม

สอดคล้องกันกับคำกล่าวที่ว่า "บุญกรรมที่แท้จริงซึ่งอยู่ในรากฐานชีวิตแต่ละคน มีอิทธิพลกำหนดความสุข-
ความทุกข์ที่มีระดับแตกต่างกันอย่างหลากหลาย" ไม่ว่าใครจะรำรวยด้วยทรัพย์สินมหาศาลหรือมีอำนาจเหนือคนอื่น
มากมายแค่ไหน หากสิ่งดังกล่าวทำให้ตกอยู่ในความประมาทย่อมมีโอกาสถูกมันหวนกลับมาครอบงำทำให้หลงตัวเอง
ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นั่นคือการสังสมกรรม เข้าไว้เป็นหนี้สินติดตัวซึ่งต้องชดเชยอย่างปฏิเสธกฎธรรมชาติไม่ได้ เท่าที่เห็น
มาแล้วหลายต่อหลายรายเมื่อคนกลุ่มนี้ต้องสิ้นชีวิต คนที่ยังอยู่กลับกล่าวว่าสิ้นบุญเสียแล้ว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าถ้าถือ
สังฆธรรมเป็นพื้นฐานแนวคิดน่าจะกล่าวได้ว่า "สังกรรม" มากกว่า

**"เมื่อกล่าวถึงชีวิตกับต้นไม้ หากมองสู่ด้านรูปวัตถุย่อมเห็นได้ง่าย แต่ด้านมองสู่กระแสการเปลี่ยนแปลงซึ่ง
เป็นธรรมชาติของมนุษย์ปวงชนจะพบว่าแนวโน้มมุ่งไปสู่ด้านที่อยู่แล้วตั้งแต่เริ่มเกิด หากเน้นความเข้าใจไปสู่รูปวัตถุ
ด้านเดียวโดยไม่อาจหวนกลับมาเห็นอีกด้านหนึ่งได้แม้ชีวิตจะผ่านพ้นมานานพอสมควร ย่อมเป็นสิ่งผิดทิศทางการพัฒนา
ซึ่งควรหวังว่าน่าจะมีเกิดความมั่นคงยั่งยืนยิ่งขึ้นในพื้นฐานตนเอง"**

เราจะพบความจริงว่า ในกระบวนการธรรมชาตินี้มีสรรพชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีการเกิดและความเป็นมา-
ร่วมกัน หากมองจากรากฐานมนุษย์แต่ละคนย่อมสุดแล้วแต่ว่าใครจะรักและสนใจสิ่งใดก็ได้หากอยู่ในสังคมซึ่งมีผู้ใหญ่-
ที่มีคุณสมบัติของความเป็นผู้ใหญ่ กล่าวคือมีความเข้าใจในผู้น้อยและให้อิสระภาพในการเรียนรู้จากรากฐานตัวเอง
เพียงมองสู่ต้นไม้ก็ควรรู้ว่าธรรมชาติในด้านวัตถุหากมีโอกาสสัมผัส น่าจะช่วยสอนให้สานความเข้าใจถึงอีกด้านหนึ่ง
ซึ่งไม่เพียงลึกซึ้งกว่า หากยังส่งผลพัฒนาภูมิปัญญาภายในรากฐานให้เจริญงอกงามเป็นธรรมชาติด้วย ย่อมมีโอกาส
เพื่อนมนุษย์ย้อมมีวิถีทางนำสู่อีกด้านหนึ่งเช่นกัน นั่นคือการเจริญเติบโตด้วยคุณธรรม จากรากฐานตนเอง หากมีความ
จริงใจมาแต่เริ่มแรก

**"ถ้าเราท่านสามารถตระหนักถึงความสำคัญของต้นไม้ในด้านคุณค่าจากใจจริงย่อมตระหนักได้ถึงความสำคัญ
ในด้านคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ด้วยเนื่องจากอยู่บนรากฐานเดียวกัน การใช้บรรยาภาสดังกล่าวเป็นครูย่อมมีเหตุผล
ช่วยให้ตนเองลดความอยากได้วัตถุ เชื่อมโยงไปถึงการลดความเอารักเอาเปรียบผู้อื่นสิ่งอื่นลงไปได้ การ-
ปลุกค้นไม้ด้วยตัวเองบนพื้นฐานความรักย่อมมีโอกาสช่วยให้ตระหนักถึงคุณค่าของต้นไม้และตนเอง อีกทั้งยังสืบสาน
กระแสไปถึงความรักความเมตตาอันพึงมีต่อเพื่อนมนุษย์เป็นธรรมชาติ โดยไม่เลือกว่าแต่ละคนอาจถูกอุปโลกขึ้นมา
ให้เป็นนักวิทยาศาสตร์ นักศิลปศาสตร์ หรือนักอะไรอีก โดยเฉพาะเน้นไปยังคุณค่าเพื่อนมนุษย์ในด้านเยาวชนและคน
ในกลุ่มซึ่งชีวิตยังคงอยู่ในสภาพคือโอกาส อันควรได้รับการปลุกและทำหน้าที่อย่างสำคัญ**

จากรากฐานชีวิตแต่ละคนที่เกิดมา ย่อมมีธรรมชาติที่ได้รับสมบัติอันล้ำค่าจากธรรมชาติซึ่งมอบให้มากับจิต-
วิญญาณอยู่แล้ว นั่นคือพลังในด้านศิลปะซึ่งเชื่อว่า หากได้รับโอกาสให้นำปฏิบัติอย่างอิสระน่าจะมีเหตุผลผลชำระล้าง-
เงื่อนโซ่ที่แฝงอยู่ในรากฐานจิตใจช่วยให้ตัวเองมีรากฐานความคิดเปิดกว้างและปลอดจากภาวะยึดติดยิ่งขึ้นจาก
ปัญหาซึ่งปรากฏเป็นช่วง ๆ ภายในพื้นฐานธรรมชาติ

ในวิถีชีวิตมนุษย์แต่ละคนที่เกิดมา เมื่อถึงวัยหนึ่งย่อมถูกกำหนดให้เข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาในด้านการจัด-
การซึ่งมีรูปแบบที่คิดค้นและกำหนดขึ้นด้วยเพื่อนมนุษย์ซึ่งยังคงแฝงไว้ด้วยกิเลส หากขาดการการศึกษาที่อิสระและเป็น

ธรรมชาติจากรากฐานตนเองคงได้กล่าวมาแล้วแต่แรก แม้เรียนศิลป์ก็ย่อมส่งผลให้ติดอยู่กับด้านรูปแบบของศิลป์ แม้เรียนวิทยาศาสตร์ก็ทำให้ตกอยู่ในภาวะยึดติดรูปแบบของเครื่องมือสื่อความเข้าใจในด้านวิทยาศาสตร์ แม้เรียนเรื่องราวของตนไม่ก็มีผลทำให้ยึดติดอยู่กับรูปแบบของตนไม่จนไม่อาจเข้าถึงสัจธรรมของชีวิตอันเป็นสิ่งสากลและสู่การเรียนรู้สัจธรรมของตนเองและเพื่อนมนุษย์ซึ่งเชื่อมโยงถึงกันจึงไม่สามารถนำเอาวิชาความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์คุณค่าให้แก่ตนเองอีกทั้งเพื่อนมนุษย์ในสังคมทั่วไป แต่กลับส่งผลเสียหายคงจะพบกับความจริงซึ่งยังมีการศึกษาเจาะลึกลงไปในสาขาใดสาขาหนึ่ง กลับนำมาใช้ในการทำลายล้างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองจากระดับชุมชนเล็ก ๆ ไปจนถึงระดับชาติและระดับโลก

"มนุษย์แต่ละคนสามารถฝึกฝนและนำปฏิบัติจากสิ่งต่าง ๆ ให้มีทิศทางเป็นไปให้ทั้งในด้านการสร้างสรรค์และทำลายแล้วแต่ว่าจะได้รับการหล่อหลอมจากบรรยากาศการศึกษาทั้งในด้านธรรมชาติและจากการจัดการ" หากมีทิศทางที่มุ่งทำลายย่อมเห็นได้ชัดเจนว่ามีนิสัยเห็นแก่ตัวอยู่ในรากฐานซึ่งมีการกำหนดทิศทางความนึกคิดมุ่งออกจากตัวเองด้านเดียว และเมื่อเกิดผลเสียหายย่อมมีโทษคนอื่นสิ่งอื่น ซึ่งจริง ๆ แล้วเป็นผลกระทบจากสิ่งที่ตนได้กระทำไว้ การแก้ไขปัญหานี้ควรเกิดจากการฝึกตนเองให้เป็นผู้รู้จักพบพจนถึงปัญหาต่าง ๆ ซึ่งชีวิตตนได้ผ่านพ้นมาแล้วเพื่อค้นหาความจริงอีกทั้งเหตุและผลจนเป็นนิสัย

หากแต่ละคนสามารถฝึกตนให้ละลจจากความอยากลงมาอยู่ในระดับที่มองเห็นเหตุและผลได้อย่างชัดเจนในแต่ละช่วงซึ่งตนได้รับผลกระทบจากสิ่งล่อตาล่อใจ รากฐานความรู้ลึกจึงเป็นธรรมชาติย่อมได้รับการปรับเปลี่ยนจากที่เคยมุ่งเน้นออกจากตนเองมาสู่ความรู้ลึกอีกด้านหนึ่งซึ่งมีการพิจารณาตนเองช่วยให้เป็นผู้รู้เหตุรู้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น หากเริ่มต้นที่ตนเองก่อนอันย่อมมีกระแสสานถึงผู้อื่นเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ซึ่งมีการขยายวงกว้างขวางออกไปเป็นธรรมชาติ สังคมย่อมเปลี่ยนวิถีจากที่เคยมุ่งทำลายตัวเองกลับสู่ทิศทางที่สร้างสรรค์อย่างปราศจากคำว่าสายเกินแก้ไม่ว่าต้นไม้ และสัตว์ป่า แม้เพื่อนมนุษย์ซึ่งถือเป็นเป้าหมายอันเป็นที่สุด ย่อมได้รับประโยชน์ในด้านอนุรักษ์จากรากฐานตัวเองอย่างอิสระ ซึ่งถือเป็นสิ่งอนุรักษ์คุณค่าของทุกชีวิตและสรรพสิ่งต่าง ๆ อย่างแท้จริงด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างตนไม่กับชีวิตมนุษย์หากหึ่งรากลงลึกซึ่งถึงแก่นซึ่งเป็นสัจธรรม ย่อมเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งซึ่งมีเหตุมีผลเสริมสร้างความเจริญอย่างแท้จริงให้แก่ตัวเองทั้งสองด้านและสังคมด้วย ขณะที่ยังมองตนไม่ตามท้องถนน ในหมู่บ้านแม้ในบริเวณแต่ละบ้านจึงไม่เพียงหวังว่าจะให้ผลไว้รับทานและร่มเงาเพื่อหวังความร่มเย็นทางร่างกายซึ่งเห็นได้ง่ายด้วยสายตาธรรมดา แต่การใช้ความคิดวิเคราะห์จากรากฐานตัวเองเพื่อค้นหาความจริงในด้านความสัมพันธ์ทางจิตใจย่อมช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุกับความคิดที่อยู่บนพื้นฐานปรัชญาธรรมชาติ และบุคคลผู้สามารถหยั่งรู้ได้ถึงน่าจะหมายความว่า สามารถถือศีลธรรมเป็นหลักปฏิบัติมาแล้วอย่างมั่นคงอีกทั้งช่วยให้มั่นคงยิ่งขึ้น จึงสามารถเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้จากศิลปะในการปลูกและได้รับประโยชน์อย่างลึกซึ้ง

เท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดช่วยให้เห็นว่า แม้เรื่องนี้จะเริ่มต้นจากเรื่องต้นไม้มิใช่คุณภาพชีวิตมนุษย์ แต่หากไม่มองข้ามประเด็นซึ่งน่าจะมีความสำคัญที่นำมาเป็นเป็นครั้งคราวก็น่าจะหยั่งรู้ได้เองว่า "ผู้เรียบเรียงเรื่องนี้ก็คือคุณ และเขียนขึ้นให้คนอ่านซึ่งมีทั้งตนเองและผู้อื่น" สิ่งซึ่งน่าจะถือเป็นพื้นฐานและเป้าหมายสำคัญก็คือ "คนกับคน" ซึ่งอยู่ลึกจากต้นไม้อีกระดับหนึ่ง แม้การที่ต้นไม้อุดมทำลายก็เกิดจากคนซึ่งคุณสมบัติความเป็นคนถูกทำลายก่อนคนในด้านที่ชีวิตยังต้องโอกาสจึงต้องตกเป็นจำเลยทั้งชั้นและล่อง ซึ่งการแก้ไขคงไม่อาจใช้คนในกลุ่มซึ่งมีทิศทางแนวคิดมุ่งออกจากตัวเองให้ได้ผลอย่างจริงจัง แต่กลับสะท้อนภาพเสมือนหลอกคนอื่นไปวันหนึ่ง ๆ

ดังนั้น สิ่งซึ่งกล่าวไว้แต่แรกว่า "บนเส้นทางที่ร่วมเย็นด้วยเงาไม้ คือวิถีทางที่ให้ความสงบสุขแก่ชีวิต" จึงควรมีการนำมาทบทวน และกล่าวให้ลึกซึ้งลงไปอีกประการหนึ่งว่า "บนเส้นทางที่ร่วมเย็นด้วยน้ำใจและแรงศรัทธา จากเพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริง คือวิถีทางธรรมชาติทั้งของชีวิตตนเองและสังคมซึ่งนำสู่ความสุขและความสงบอย่างแท้จริง ซึ่งน่าจะถือเป็นนิธานและเป้าหมายการทำงานของบุคคลผู้มีอุดมการณ์โดยแท้".

9 กันยายน 2538

หมายเหตุ แก้ไขปรับปรุงจากฉบับร่างเขียนเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2538 และลงพิมพ์ใน น.ส.พ.สยามรัฐ - สัปดาห์วิจารณ์ฉบับวันที่ 20-26 สิงหาคม 2538 และฉบับวันที่ 27 สิงหาคม-2 กันยายน 2538